

KUUS VAADET KEELELE

Helle Metslang (Tartu Ülikool)

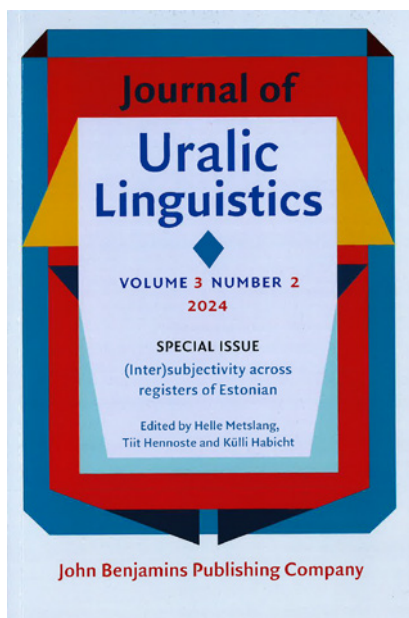
*Teaduspreemia humanitaarteaduste ja kunstide valdkonnas tööde tsükli
„Eesti keele kasutuspõhine mitmekesisus ja selle kujunemine“ eest*

Alustuseks

Me elame keeles ja keel elab meis. Läbi aegade on inimesed vajanud ja kasutanud keelt info talletamiseks ja suhtluseks eri olukordades ja eri võimaluste piires, suhtumiste väljendamiseks, identiteedi markeerimiseks, loovuseks ja mänglemiseks. Elav keel ei saa kunagi valmis – ta kujuneb kasutuses, olles ühtaegu püsiv ja muutuv, stabiilne ja varieeruv. Nii toimivad maailma tuhanded keeled kogu oma mitmekesisusest hoolimata. Minu uurimistöö keskmes on olnud eesti keel: keele ja ta allkeelte struktuur ja selle dünaamika, keele kasutuse erijooned eri funktsioonides, eesti keele kõrvutused naaber- ja sugulaskeeltega. Aastatel 2022–2024 olen nii üksi kui koos kaasautoritega avaldanud 31 publikatsiooni, mille temaatika koondub järgmiste keskmete ümber: 1) eesti keele registrite pragmaatilised erijooned, 2) eesti keele grammatiline struktuur, 3) areaalne ja tüpoloogiline vaatenurk keeleuurimises, 4) eesti kirjakeele kujunemise sotsiolingvistikased aspektid, 5) keele kasutamine poetilistes struktuurides, 6) rakenduslingvistika.

Eesti keele registrite pragmaatilised erijooned: (inter)subjektiivsus

Minu juhtida oli aastatel 2019–2023 ETAG-i projekt PRG341 „Pragmaatika grammatika kohal: subjektiivsus ja intersubjektiivsus eesti keele registrites ja tekstiliikides“, milles uurisime, kuidas eesti keeles väljendatakse suhtumisi – nii kõneleja suhtumist edasiantavasse infosse (subjektiivsust) kui ka suhet vestluspartneri või lugejaga (intersubjektiivsust) – ning kuidas need väljendusviisid erinevad eri registrites. Subjektiivsus ja intersubjektiivsus sageli põimuvad, näiteks oletuslikkust väljendavaid sõnu ja väljendeid, nagu *vist* või *ma arvan*, kasutatakse ühtlasi öeldu pehmendamiseks, kategoorilisuse vältimiseks kuulaja jaoks. Seetõttu oleme kasutanud (inter)subjektiivsuse koondmõistet. Register on allkeel, mis kujuneb suhtlussituatsiooni, eesmärgi ja osalejate järgi: argivestlus, ametlik (institutsionaalne) suhtlus, netivestlus, netikommentaariid, ajakirjandus, ilukirjandus, teadustekstid jne. (Inter)subjektiivsus on mis tahes suhtlusele sügavalt omane, kuid seni puudusid nii Eestis kui rahvusvaheliselt uuringud

selle avaldumise, mõjurite ja vahendite kohta eri registrites. Meie töö näitab, et eri registritele omane keelekasutus ei erine mitte ainult sõnavaliku või lausete ehituse poolest, vaid ka selle poolest, mil määral ja mis vahenditega väljendatakse hinnanguid, ebakindlust, veenmist, kaasmist jms.

Uurimistöö lähtekohaks oli niisiis kahe valdavalt eraldi arenenud uurimisvaldkonna – registriuuringute (vt nt Biber, Conrad, 2009; Vaik, 2024) ja (inter)subjektiivsuse uurimise (vt nt Nuyts, 2012; Narrog, 2017) – ühendamine. Kui registriuuringud on keskendunud sellele, kuidas keelekasutus allkeeltes varieerub, ja (inter)subjektiivsuse uurimine sellele, kuidas keeles väljendatakse suhtumisi ja hoiakuid, siis meie töö näitab, et need kaks

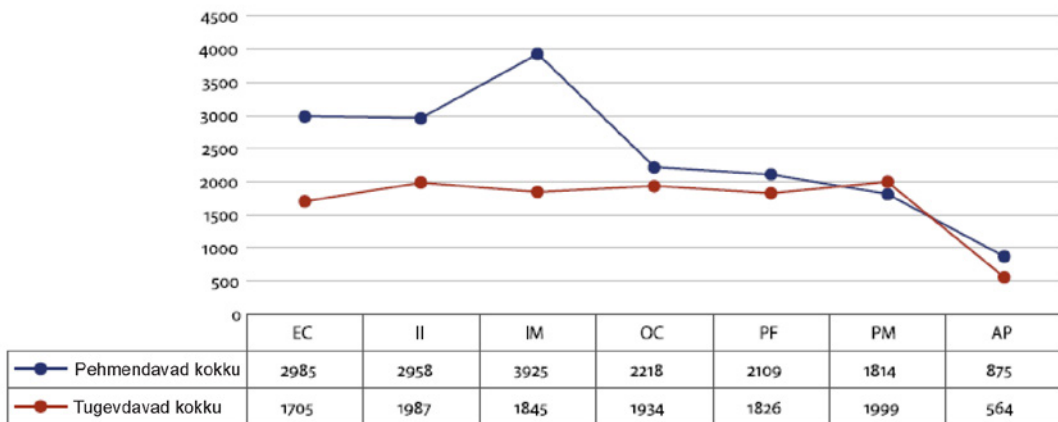
valdkonda on tihedalt seotud: ka suhtumiste väljendamine varieerub registriti. Ajakirja Journal of Uralic Linguistics teemanumbris „(Inter)subjectivity across registers of Estonian“ (Metslang jt (toim), 2024) esitame süsteemse korpusanalüüsil põhineva käsitluse sellest, kuidas (inter)subjektiivsus ja registrid koos toimivad. Korpusanalüüs põhineb peamiselt meie koostatud Pragmaatika korpusel, mis sisaldab võrdsetes mahtudes eri registrite tekstimaterjali (Prillop jt, 2021). Selline sünteesiv lähenemine on uudne mitte ainult eesti keele uurimisel, vaid ka rahvusvahelises keeleteaduses. On küll analüüsitud (inter)subjektiivsust mingis üksikus tekstiliigis (vt nt Baumgarten jt, 2012; O’Grady, 2017; Shen, Tao, 2021), kuid nii laiaulatuslikku süstemaatilist uurimust teadaolevalt seni ei leidu.

Meie uurimistöö näitab, et (inter)subjektiivsuse väljendamine ei ole keeles juhuslik, vaid allub registripõhiste mustritele. Näiteks kasutatakse suulises suhtluses ja netivestlustes rohkesti partikleid, nagu *vist* (näide 1), *äkki* või *võib-olla*, mis väljendavad ebakindlust ja pehmendavad väiteid ja ka küsimusi, direktiive jm kõneakte.

(1) *Ma pean vist ise tulema.* (argivestlus, Metslang jt, 2024: 127)

Samas tugevdavad partikleid, nagu *muidugi*, *tegelikult*, *kindlasti* (näide 2), kasutatakse kõigis vaadeldud registrites enam-vähem ühtlaselt, kuid trükitekstides tõusevad nad pehmendajatega samale tasemele, ajakirjanduses isegi kõrgemale, lisades väidetele veenvust (vt joonis 1).

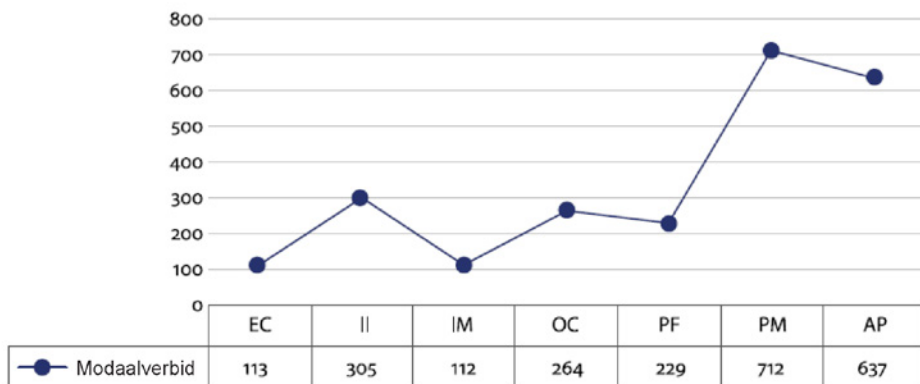
(2) *Sotsiaalministri ajast tuleb veel kiirabireform meelde, mis kindlasti parandas kiirabi kättesaadavust Eestis.* (ajakirjandus, Metslang jt, 2024: 121)

Joonis 1. Pehmendavad ja tugevdavad partiklid registrites (N = 28741) Pragmaatika korpuse materjalis (Metslang jt, 2024: 146).¹³

Teadustekstides seevastu pigem välditakse mujal levinud partikleid ning eelistatakse tõenäosushinnanguid väljendada objektiivsuse muljet luues: üldistust väljendavate partiklitega, nagu *üldjuhul* või *reeglina*, modaalverbitarinditega (näide 3) (vt joonis 2).

(3) *Asjaolusid, mis selle töö raskemaks või kergemaks teevad, ei pruugi teised ühiskonnarühmad tervikuna üldse tajuda.* (teadustekst, Metslang jt, 2024: 144)

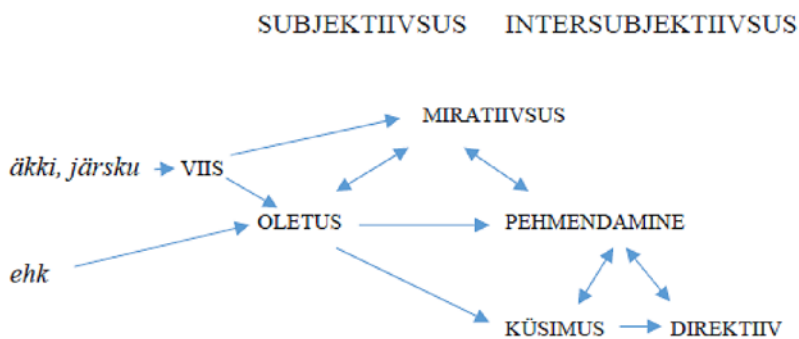
Joonis 2. Modaalverbitarindid registrites (N = 2372) (Metslang jt 2024: 149).¹⁴

¹³ Tähisted tabeli veergudes: EC – argivestlus (ingl *everyday conversation*), II – ametisuhtlus (*institutional interaction*), IM – netivestlus (*instant messaging*), OC – veebikommentaariid (*online comments*), PF – ilukirjandus (*printed fiction*), PM – ajakirjandus (*printed media*), AP – teadustekstid (*academic prose*).

¹⁴ Tabelisse on märgitud modaalverbide arvud korpuses. Veergudes olevaid registritähisteid vt allmärgusest 13.

Olen ka uurinud, kuidas konkreetsed keelendid kujunevad markeriteks, mille abil (inter)subjektiivsus avaldub. Näiteks artiklis „Kolme (inter)subjektiivsusmarkeri lugu: *ehk, äkki, järsku*“ (Metslang, 2023) on analüüsitud korpuste materjalil alates 1890. aastatest, kuidas sõnad *äkki, järsku* ja *ehk* on hakanud toimima oletuslikkust väljendavate partiklitena ja mis funktsioonides neid tänapäeval eri registrites kasutatakse (vt joonis 3). Seejuures *äkki* ja *järsku* algne äkilsuse tähendus annab oletusele miratiivse, ootamatuse-üllatuslikkuse varjundi (näide 4).

(4) *Otsin viniüüli, mida tõmban just praegu igaks juhuks arvutisse, äkki tekib kunagi tahtmine teda kuulata, aga mängijat pole käepärast.* (netivestlus, Metslang, 2023: 280)

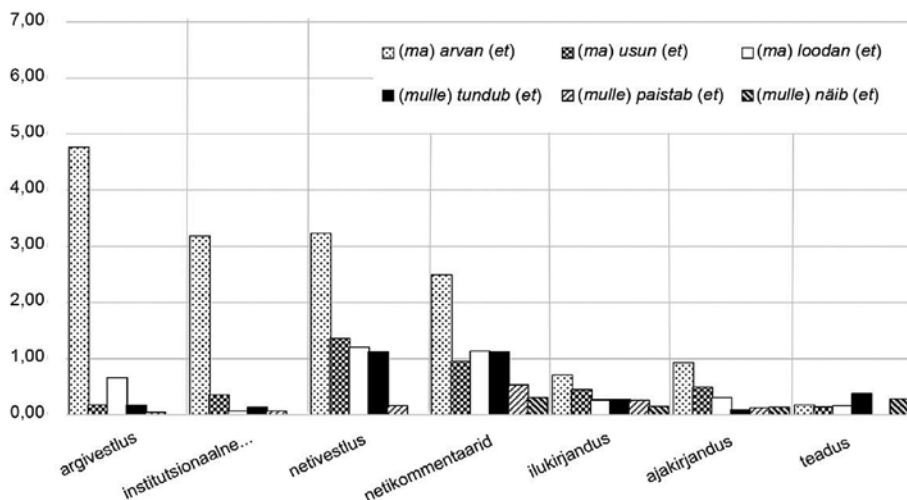

Joonis 3. Sõnade *äkki, järsku* ja *ehk* peamiste funktsioonide seosed (Metslang, 2023: 291).

(Inter)subjektiivsuse väljendusvahenditeks on ka diskursusemarkerid, mis põhinevad komplementkõrvallausega seostuvatel predikaatidel (KP-markerid): *(ma) arvan (et), (mulle) tundub (et), (ma) kardan (et)* jt. KP-markerid ei kirjelda enam otseselt kognitsiooni, taju või emotsiooni, vaid toimivad vahendina, millega kõneleja pehmendab algse kõrvallause väidet ja arvestab kuulaja võimaliku reaktsiooniga. Levinuim neist on inglise KP-markeri *I think* analoog *(ma) arvan (et)*, mis on levinud eriti suulises ja netisuhtluses (näide 5). (Hennoste jt, 2022)

(5) *Meil kõik kohad Kreeka ja Leedu maasikaid täis. Hind 3.80 kg. Ma arvan, et paljudel juba moos keedetud ja külmik maasikaid täis.* (veebikommentaarid, Metslang jt, 2024: 123)

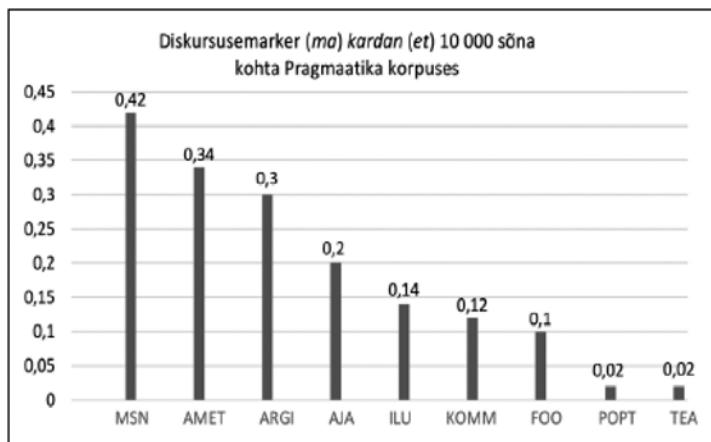
Trükitekstides (aja- ja ilukirjanduses ning teaduses) on KP-markerid vähem levinud, samas eristuvad teadustekstid selliste KP-markerite eelistamisega, kus arvoja mina-isik otseselt ei avaldu: *(mulle) tundub/näib (et)* (vt joonis 4).

Joonis 4. KP-markerite esinemiskordade arv 10 000 tekstisõna kohta registrites (Hennoste jt, 2022: 139).

Mitmekihiline on KP-marker *(ma) kardan (et)*, mis võib väljendada lähedases suhtluses muret, samas aga võib algne emotsionaalne tähendus olla maskiks, millega pehmendatakse äraütlemisi ametisuhtluses (näide 6) või tõstetakse esile irooniat meediatekstides ja netikommentaaries. (Vt joonis 5.)

(6) *oi ma kardan et neljapäev ei sobi* (ametivestlus, Metslang, Simmul, 2022: 174)

Joonis 5. Diskursusemarkeri *(ma) kardan (et)* sagedus 10 000 sõna kohta Pragmatika korpuses (Metslang, Simmul, 2022: 182).¹⁵

¹⁵ Tähtised: MSN – netivestlus, AMET – ametlik suhtlus, ARG – argivestlus, AJA – ajakirjandus, ILU – ilukirjandus, KOMM – veebikommentaariid, FOO – foorumid, POPT – populaarteadus, TEA – teadus.

Meie (inter)subjektiivsuse uurimise põhitulemused võtavad kokku ajakirjade Keel ja Kirjandus, Journal of Uralic Linguistics (kirjastus John Benjamins) ja Open Linguistics (kirjastus De Gruyter) teemanumbrid (Hennoste jt (toim), 2022; Metslang jt (toim), 2024; Habicht jt, 2024). (Inter)subjektiivsus avaldub kõigis registrites: väljendatakse suhtumisi, hoiakuid, enda rohkem või vähem teadja positsiooni, edastatakse seda kõike adressaadile info pehmemendamiseks, kuulaja kaasamiseks, mõjutamiseks, veenmiseks jne. Markerite valiku ja jaotuse tendentsid on registrite lõikes erinevad ja on suuresti seotud registri kontekstilise ja situatsioonilise eripäraga.

Töötasime välja ka meetodi teksti registrikuuluvuse tuvastamiseks markerite kasutuse põhjal (Prillop jt, 2024). Selleks ei piisa lihtsalt kasutussagedustest, vaid indikaatoriteks on markerite kasutussageduste hierarhiasuhted eri registrites. Joonisel 6 on esitatud partiklite hierarhiasuhtel põhinevad registritevahelised kaugused.

	AP	PM	IC	PF	IM	II	EC
AP	0	48	77	73	92	78	90
PM	48	0	61	61	93	65	88
IC	77	61	0	63	75	69	76
PF	73	61	63	0	63	51	57
IM	92	93	75	63	0	37	28
II	78	65	69	51	37	0	33
EC	90	88	76	57	28	33	0

Joonis 6. Registritevahelised kaugused (protsentides maksimaalsest võimalikust kaugusest) (Prillop jt, 2024: 276). Tähisteid vt allmärkusest 13.

Keelekasutajatele on oluline teadlikkus sellest, kuidas väljendatakse mitmesuguseid suhtumisi nii keeles üldse kui eri registrites, kuidas seeläbi kuulajat/lugejat kaasatakse, mõjutatakse või manipuleeritakse, millised on eri registrites kujunenud normid. Neid teadmisi saab kasutada emakeele ja eesti keele kui teise keele õpetuses, tekstiloomes koolitustel, keelehooldes, stiiljuhistes, suhtluskoolitustel, keeletehnikas tekstide registrikuuluvuse tuvastamisel jne.

Meie töö ühendab detailse empiirilise analüüsi teoreetilise üldistusega. Pakume mudeli, mille kasutusala saab laiendada, mis on rakendatav ka teiste keelte puhul ning loob aluse võrdlevateks uuringuteks ka eri keelte vahel. Samuti avab registripõhine lähenemine võimalusi rakendusuuringuteks, näiteks keeleõppes, automaatses tekstitöötluses ja tehisintellekti keelemudelites, kus on vaja arvestada keelekasutuse situatsioonilist varieeruvust.

Eesti keele grammatiline struktuur: suur pilt

Teine teemaring mu teadustöös puudutab eesti keele grammatilise struktuuri kirjeldamist ja mõtestamist. Minu peatoimetamisel ja kaasautorlusel valmis kollektiivne koguteos „Eesti grammatika“ (EG 2023). See on läbi ajaloo kolmas, seejuures põhjalikem teaduslik eesti keele grammatika pärast F. J. Wiedemanni grammatikat (1865) ja 1980. aastate uurimisseisule toetunud „Eesti keele grammatikat“ (EKG, 1993, 1995).

„Eesti grammatika“ (EG) on nüüdiseesti ühiskeele lingvistiline kirjeldus, mis hõlmab keele ehitust häälikutest lausete ja dialoogideni, toetudes tänapäevastele uurimistulemustele ja keeleandmetele. Esmakordselt eesti keele uurimise ajaloos annab EG tervikülevaate keelesüsteemist läbi kolme keeletasandi ja nii kirjaliku kui suulise keelekuju kohta. EG põhiosad käsitlevad foneetikat ja fonoloogiat, sõnamuutmist, sõnamoodustust, kirjaliku ja suulise keelekuju süntaksit. EG lähtub keeleuurimise funktsionaaltüpoloogilisest suunast (vt nt Dik, 1989; Bybee, 2010), mis pöörab põhitähelepanu keelendite funktsioonidele ja suhestab eesti keele struktuurijooned üldisema keelteadusliku taustaga. Oluline uuendus võrreldes varasemate eesti keele grammatikatega on empiiriline alus: EG kasutab ulatuslikke keelekorpusi ja andmekogusid: eesti keele ühendkorpus ja koondkorpus, suulise keele korpused ning mitmesugused kõneandmebaasid. See võimaldab kirjeldada keelt sellisena, nagu seda tegelikult kasutatakse.

Grammatika koondab ja sünteesib eesti keele uurimise tulemusi ja annab kasutajale võimaluse saada kompaktses vormis kätte oluline info eesti keele kõigi peamiste aspektide kohta, toob välja tänapäeva eesti keeles ilmneva variatiivsuse, muutustendentsid, ka keelekasutuse erinevused kirjakeele normingutest.

„Eesti grammatika“ loob tugeva aluse edasisteks uuringuteks ning kinnistab eesti keele positsiooni hästi kirjeldatud ja rahvusvaheliselt nähtava keelena, asetudes samasse paradigmasse viimaste kümnendite suurte funktsionaaltüpoloogiliste grammatikatega (nt Biber jt, 1999; Hakulinen jt, 2008; Auziņa jt, 2013). Esmakordselt on eesti keele grammatikas olemas ülevaade suulise keele struktuurijoontest. See viib eesti keele grammatikakirjelduse kooskõlla rahvusvaheliste suundumustega, kus üha enam pööratakse tähelepanu tegelikule keelekasutusele.

Lisaks grammatika koostamisele olen koos kaasautoritega uurinud eesti keeles juurduma asunud progressiivtarindit (Taremaa jt, 2024), samuti tutvustanud

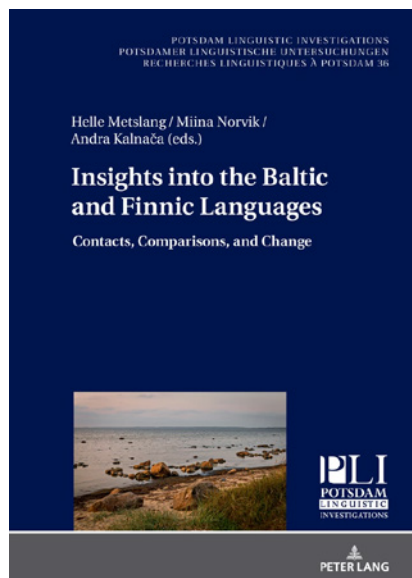
eesti keelt rahvusvahelistes uralistika koguteostes „The Uralic Languages“ (Metslang, 2022) ja „Oxford Guide to the Uralic Languages“ (Argus, Metslang, 2023), esitades eesti keele struktuuri ja arengut laiemas uurali keelte kontekstis. Need tööd aitavad positsioneerida eesti keelt rahvusvahelises keeleteaduses ning vahendada uusimaid uurimistulemusi laiemale teadlaskonnale.

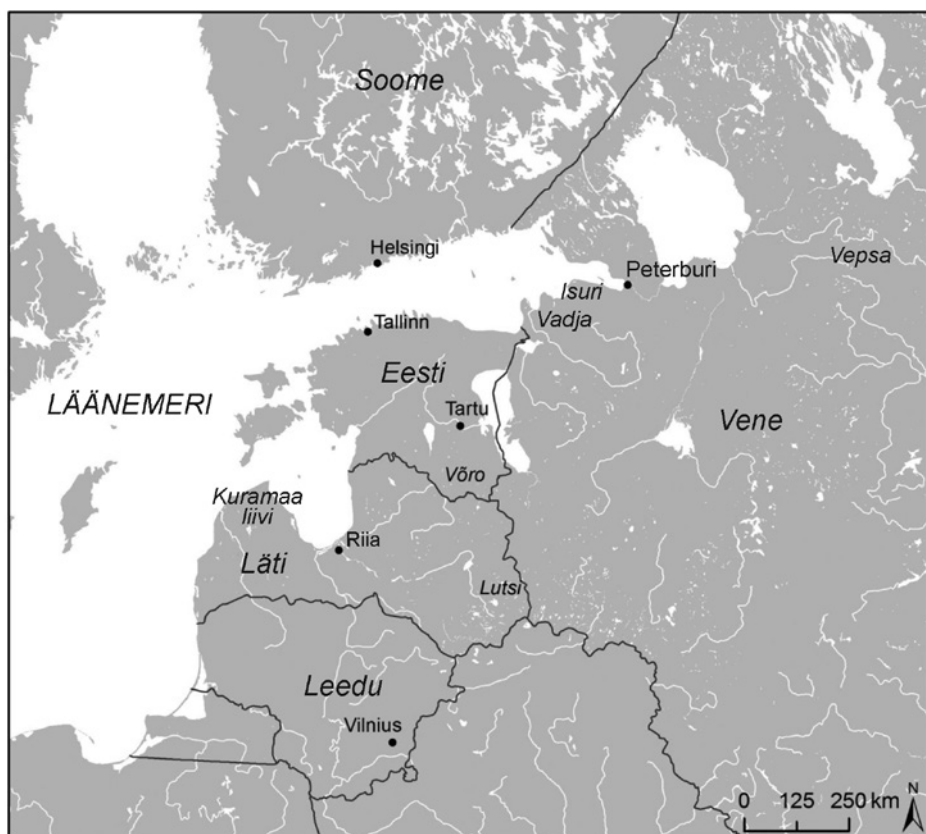
Selle teemaploki edasised arengusuunad on tihedalt seotud nii metodoloogiliste kui ka teoreetiliste küsimustega. Avaneb üha rohkem võimalusi keeleandmete automaatseks töötlemiseks ja analüüsiks, mis võimaldab grammatikakirjeldust täpsustada ja laiendada. Eesti keeleteadus täieneb pidevalt uute tulemustega. Ülevaatlikku kirjeldamist vajab netiregister. Funktsionaaltüpoloogiline lähenemine pakub võimalusi süvendada keeltevahelist võrdlust ja paremini mõista eesti keele eripära.

Areaalne ja tüpoloogiline vaatenurk: Läänemere areaal, uurali keeled

Mu kolmas teemaring käsitleb eesti keele grammatilise süsteemi laiemat konteksti: seoseid ja kõrvutusi muude keeltega. Ühelt poolt on eesti keel üks maailma keeltest, mis annab põhjust keelte üldiste struktuurijoonte tüpoloogiliseks võrdlemiseks (vt nt Dahl, 2001). Teiselt poolt kuulub ta ühte perre oma sugulaskeeltega ja nii pakuvad huvi ka uurali ja läänemeresoome keeled. Kolmandaks puutuvad kõik keeled kokku oma naaberkeeltega ja sellest vaatenurgast tõusevad esile Läänemere areaali keeled.

Läänemere areaalis on saanud kokku läänemeresoome balti, germaani ja slaavi keeled. Neid on kujundanud sugulus-, naabrus- ja võimusuhted, kohati sarnane, kohati erinev ajalugu. Nende tegurite mõju kajastumine keeltes on keeleteadlastele pikka aega huvi pakkunud (vt nt Dahl, Koptjevskaja-Tamm, 2001a, 2001b; Grünthal 2020). Selle lähenemise väljund on ka minu, Miina Norviku ja Andra Kalnača toimetatud kogumik „Insights into the Baltic and Finnic Languages. Contacts, Comparisons, and Change“ (Metslang jt (toim), 2022), mis koondab värskeid uurimistulemusi balti keeltest (läti, leedu) ja läänemeresoome keeltest (liivi, eesti, võru, soome, isuri, vadja, vepsa, lutsi). (Vt joonis 7.) Artiklid käsitlevad grammatiliste kategooriate, morfoloogiliste ja süntaktiliste struktuuride, eri liiki sõnade jne kasutustendentse seostatuna sotsiolingvistiliste, keelekorralduslike jm teguritega.

Joonis 7. Kogumikus „Insights into the Baltic and Finnic Languages. Contacts, Comparisons, and Change“ käsitletud keeled (kaart: Timo Rantanen). (Norvik, Metslang, Kalnača, 2022: 14).

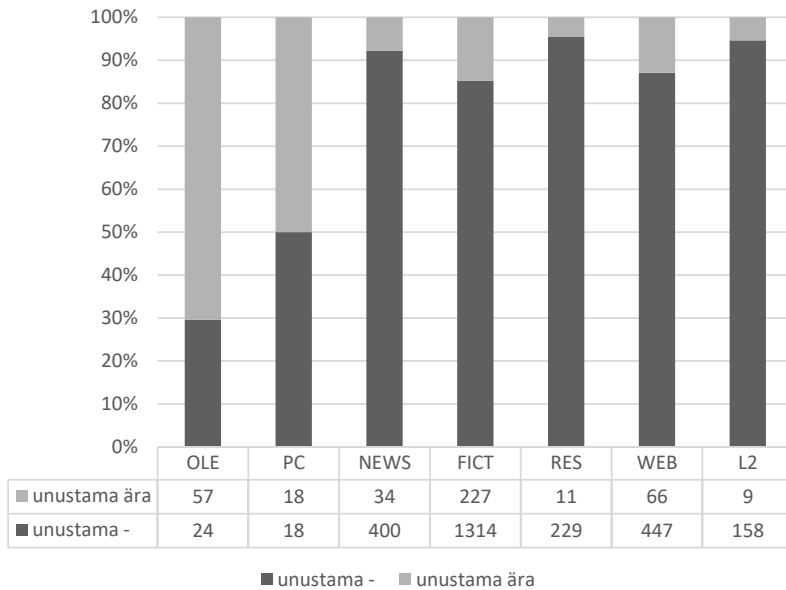
Minu kaasautorlusega artikkel „Analyticity/syntheticity in the language varieties: The case of Estonian“ (Metslang jt, 2022) pakub välja uudse metoodilise lähenemisviisi, võrdlemaks ühe keskse tüpoloogilise tunnustepaari, analüütilisuse vs. sünteetilisuse põhjal sama keele registreid jm keelevariante, aga ka eri keeli. Kui senised mõõdikud on võrrelnud analüütilisuse ja sünteetilisuse määri eraldi, siis meie meetod käsitleb neid kahte vastandit ühe terviktunnusena. Indikaatoriteks on analüütilisuse/sünteetilisuse poolest erinevad sünonüümsete väljendite paarid, mille piires keelekasutaja saab valida, näiteks analüütilise alternatiivina ühendverb *ära unustama* ja sünteetilise variandina lihtverb *unustama*, analüütiline kaassõnaühend *tooli peal* ja sünteetiline käändevorm *toolil*.

Korpusematerjali uuringust ilmneb, et indikaator töötab ja uuritud keelevariandid jagunevad analüütilisuse osakaalu poolest kolme rühma: 1) suurem analüütilisus (vana kirjakeel, spontaanne kõnekeel), 2) keskmine analüütilisus (ilukirjandus- ja veebitekstid), 3) madal analüütilisus (ajalehe- ja teadustekstid).

Näitena toon verbipaari *unustama* – *ära unustama* kasutuse proportsioonid (joonis 8) ja näited analüütilisemast spontaansest kõnekeelest (näide 7) ja sünteetilisemast teadustekstist (näide 8).

(7) *ma mäletan et ta ütles mulle numbri ka aga ma unustasin selle ära* (spontaanne kõnekeel, Metslang jt 2022: 225)

(8) *Ühtne karjala kirjakeel unustati kohe ja vene keele kõrval sai ametlikuks keeleks taas soome keel.* (teadustekst, Metslang jt 2022: 226)

Joonis 8. Verbipaari *unustama* – *ära unustama* kasutuse proportsioonid allkorpustes (Metslang jt, 2022: 224).¹⁶

Erinevate keelevariantide analüütilisuse määr erineb sõltuvalt mitmetest teguritest, millest olulisimad on väljenduse läbipaistvuse ja lihtsuse tendents, kontaktkeelte mõju, keelekorralduse hoiakud. Meetod sobib analüütilisuse määra võrdlemiseks eri registrite vahel ühes või mitmes keeles, kui keeltes on sünonüümseid analüütiliste ja sünteetiliste väljendite paare.

Kogu uurali keelkonna vaates olen ka koostanud koos kaasautoritega ülevaate-artiklid mitme tüpoloogilise kategooria (isik, aeg, aspekt, modaalsus) avaldumise, sisu ja vormi kohta uurali keeltes koguteosele „Oxford Guide to the Uralic Languages“ (Janda jt, 2022; Bradley jt, 2022).

Selle teemaringi alla kuuluvad ka kollektiivsed uurimused, mis käsitlevad Läänemere areaali keelte nähtusi: üldküsümuse vormivahendeid liivi keelele

¹⁶ Tähisted: OLE – vana kirjakeel, PC – spontaanne kõnekeel, NEWS – ajalehetekstid, FICT – ilukirjandustekstid, RES – teadustekstid, WEB – veebitekstid, L2 – eesti keele õppijate tekstid.

keskendudes (Norvik, Metslang, Pajusalu jt, 2022), eesti murrete hääldusjooni (Pajusalu jt, 2024). Osalen ka uurali keelte andmebaasi UraTyp koostamises (Norvik, Jing jt, 2022), mis arendab edasi rahvusvahelise andmebaasi Grambank¹⁷ põhimõtteid uurali keelte vaatenurgast, lisades Grambankis puuduvaid uurali keeli ning uurali keelte jaoks olulisi jooni. See andmestik võimaldab võrrelda uurali keeli ühtsete parameetrite alusel ning teha uusi järeldusi erinevate keelejoonte leviku, keelesüsteemi eri osade käitumise ja seda kõike mõjutavate tegurite kohta. See uurimissuund jätkub projekti PRG2184 („Idast läände: eesti keele ja lõuna-läänemeresoome keelte tüpoloogiline muutumine uurali taustal“, vastutav täitja Karl Pajusalu) tööühmas: valminud ja avalikustatud on andmebaasi UraTyp uus versioon 2.0¹⁸ (Norvik jt 2026), töös on uurimused nii konkreetsete keelenähtuste levikust kui Läänemere areaali ja uurali keelte üldpildist.

Eesti kirjakeele kujunemise sotsiolingvistikilised aspektid: mõistatuslik ja murranguline 19. sajand

Neljas teemaring käsitleb eesti kirjakeele kujunemist ajaloolise sotsiolingvistika vaatenurgast. Koostöös Külli Habichtiga oleme pakkunud uue tõlgenduse eesti kirjakeele arenguloole, lähtudes sellest, et eesti kirjakeel on kujunenud kahe erineva staatusega keelevariandi – mitteemakeelsete (L2) ja emakeelsete (L1) kasutajate eesti keele – vastasmõjus, sisaldades mõlema jooni. Artiklis „Partitive, genitive or nominative? Estonian DOM in written use through centuries“ (Metslang, Habicht, 2023) esitleme oma ideid rahvusvahelisele lugejale eesti keele sihitise vormi varieerumise näitel.

Eesti kirjakeelt kujundasid kuni 19. sajandini muukeelsed, peamiselt saksa-keelsed haritlased, kelle jaoks see oli teine keel, emakeelse kasutaja keelega võrreldes vahekeel. Nende eesti keel ühtlustus ja stabiliseerus, kujunedes kollektiivseks vahekeeleks, millel oli palju saksapäraseid jooni. Eesti keele uurimist ja arendamist sel perioodil saab käsitada misjoni- või koloniaallingvistikana nagu meretagustes maades, kuhu eurooplased usku levitama ja koloniseerima siirdusid. Niisamuti põhinevad misjonilingvistika keelekirjeldused eurooplastest misjonäride ja administraatorite vahekeeltele (Makoni, Pennycook, 2007: 7). Sotsiolingvistiline olukord muutub keerukamaks siis, kui emakeelsed L1 kasutajad võtavad osaliselt üle muulastest sama keele L2 kasutajate keelekuju ning ühise variandina tekib suland L3, milles esineb mõlema keele jooni (Thomason, 2001: 75). Selline omapärane sulandkeele etapp iseloomustab ka 19. sajandi teise poole eesti kirjakeelt, milles alles otsiti võimalusi kasutada eestipäraseid struktuurijooni.

Eesti, nagu ka naabermaade selleaegset keelesituatsiooni iseloomustas topelt-diglossia (vt Nordlund, 2007). Ühelt poolt kasutati Eestis saksa ja eesti keelt, teiselt poolt aga eristusid eesti keele eri positsiooniga variandid. Mitte-eestlastest ülemkihi arendatud vahekeelne kirjakeel oli ühiskonnas kõrge staatusega keelevariant (H-variant), samal ajal kui eestlaste endi L1 kui suuline talurahvakeel

¹⁷ <https://grambank.clld.org/> (15.05.2026).

¹⁸ <https://uralic.clld.org/> (15.05.2026).

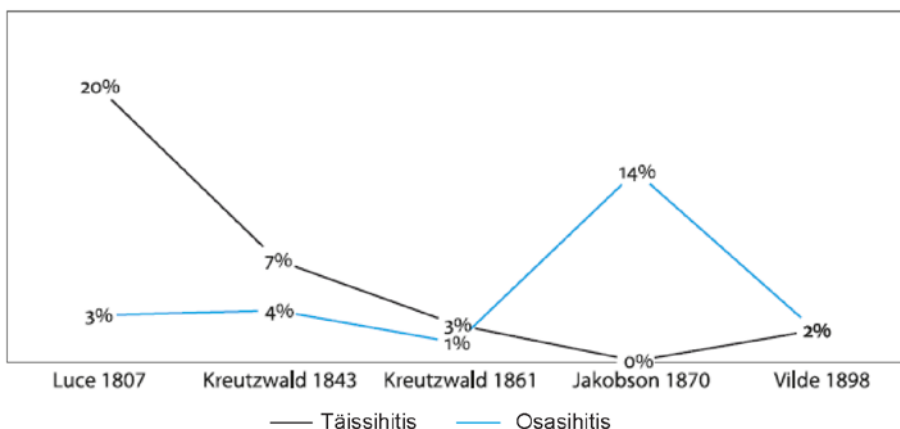
oli madala staatusega (L-variant) (vt Rutten, 2016). See tõi kaasa olukorra, kus sakslaste vahekeel oli järgimisväärses eeskujuks ka eestlastest autoritele.

19. sajandil toimus eesti ühiskonnas oluline pööre; haritlaskonna teke ja rahvusliku identiteedi kujunemine tõid kaasa olukorra, kus eesti keel hakkas täitma üha rohkem funktsioone. Sajandi keskpaigast alates, kui kirjakeelt hakkasid kujundama emakeelsed eestlased, kujunes välja sulandkeele etapp, kus vahekeele jooned ei kao kohe, vaid põimuvad eestipäraste struktuuridega.

Sihitise vormivaheldus (ingl *differential object marking*, DOM) on sobiv indikaator uurimaks 19. sajandi eesti autorite kirjakeeles toimuvaid protsesse, eesti keele H-variandi kujunemisprotsessi sakslaste kollektiivsest vahekeelest läbi sulandkeele perioodi emakeelsete eestlaste algse L-variandi poole. Saksa keeles sihitise vormivaheldust ei ole, see oli saksa autoritele keeruline omandada ja nad kaldusid eelistama täissihitist, eriti nimetavas käändes, ka seal, kus emakeelse taju järgi peaks olema osastavas käändes osasihitis, nagu *lambaid ja elajaid* (näide 9).

(9) *kui nüüd lapsed pidid lambad ja ellajad hoidma ..* (Johann von Luce, 1803; Metslang, Habicht, 2023: 175)

Jälgisime sihitise kasutust läbi 19. sajandi mõjukate eesti autorite tekstide (F. R. Kreutzwald, C. R. Jakobson, E. Vilde). Ilmnes, et isegi nii eestipärase ja tähendust eristava nähtuse korral ei kao emakeelsete autorite tekstidest üleöö prestiižse vahekeele jooned. Ühelt poolt küll hakati enam kasutama osasihitist, mida ilmselt tajuti eestipärasena. Teiselt poolt aga täissihitise ülekasutus ei kadunud kohe, vaid hakkas vaikselt langema. Kui käsitada tänapäevast sihitisekasutust vastavana emakeelsele keelepädevusele, näeme Kreutzwaldil lähenemist emakeelsele kasutusele, Jakobsonil aga osasihitise ülekasutust (vt joonis 9): näites 10 peaks osastavas käändes sõnakuju *rahwaust* asemel olema omastavas *rahwause*.

Joonis 9. Tänapäevasest kasutusest erinevad sihitisevariandid 19. sajandi tekstides (Metslang, Habicht, 2023: 183).

(10) *Eestlane ei olla võinud ja ei võida nüüdki veel muul viisil ülema waimu-
harimise järje peale tõusta, kuid et oma enese rahwaust ära salgab ja võera
rahwause sisse ära sulab.* (C. R. Jakobson, 1870; Metslang, Habicht, 2023: 180)

Esitame artiklis ülevaate ka mõnede muude vahekeele joonte dünaamikast 19. sajandil (keerukad verbi- ja lausekonstruktsioonid, ühendverbide rohkus, saksa-pärane raamkonstruktsioon sõnajärjes). Kõik vaadeldud keelenähtused annavad tunnistust 19. sajandi kirjakeele olemusest sulandkeelena, mis eri autoritel eri määral kõikus saksa-pärasuse ja eestipärasuse vahel. Nii kajastub 19. sajandi materjalides prestiižse keelekuju staatuse üleminek vahekeelselt kujult emakeelsele kujule.

Selle teemaringi jätkusuunad on seotud nii andmestiku laiendamise kui ka teoreetilise süvendamisega. Ühelt poolt pakuvad ajaloolised korpused võimalusi uurida keelemuutust detailsemalt ja suuremas mahus. Teiselt poolt on perspektiivne rakendada sulandkeele kontseptsiooni ka teiste keelte ja piirkondade uurimisel, kus kirjakeel on kujunenud kontaktolukordades.

Keele kasutamine poeetilistes struktuurides: regilaulu parallelism vastavuste võrgustikuna

Viiendat teemaringi, keele kasutamist poeetilistes struktuurides, esindab monograafia „Vastavuste võrgustikud. Eesti regilaulu värsiparallelismi süntaktiline analüüs“ (Metslang, 2025).

Parallelism on sarnase struktuuriga üksuste järjestamisel ja sarnasuse kaudu üksustevaheliste seoste loomisel põhinev nähtus, millel rajaneb tekstiloomel paljude rahvaste folklooris ja muuski sõnakunstis läbi sajandite. Eesti (ja laiemalt läänemere-soome) regilaulus on parallelism keskne ülesehitusvõte, mis seob värsse üheks tervikuks, parallelismirühmaks. Eesti regilaulu parallelismi poeetika põhineb värside keelelise ülesehituse sarnasusel ja värsisidevahelistel tähendusosetel. Üks näide laulutüübist „Ma laulan mere maaks“: läbi seitsme paralleelvärsi võimendatakse peavärsis esitatud kesket väidet lauliku suutlikkusest.

(11) ma laulan mere maasse,
mere kaldad heinamaaks,
mere ääred karjamaaks,
mere põhja põllumaaks,

mere roogi rukkidesse,
mere osja odradesse,
mere kama kaeradesse, (Metslang, 2025: 9)

Loomulikku keelt vaadeldakse töös Juri Lotmani ideedele (1990, Lotman, 2006 [1970]; vt ka M. Lotman, 2012) toetudes kui primaarkeelt, milles peituvad võimalused olla aluseks sekundaarsele poeetika keelele. Arvestatakse nii primaarkeele kui ka tema poeetilise kasutamise iseärasustega, nagu Roman Jakobsoni (2012: 1732) idee keele poeetilisele funktsioonile omasest ekvivalentsisuhete projitseerimisest paradigmaatikast süntagmaatikasse ja Kimmo Tureniese (1974) tähenduste konnoteerumise mudel.

Lause ülesehituse osas põhineb see analüüs sõltuvusgrammatika mudelil (Tesniere, 1959; Osborne, 2019), mille põhjal on uurimuses tuletatud sõnadevahelise hierarhia tasandid ja tuvastatud piiratud hulk selle hierarhia tasandite kombinatsioone. Näide 11 esindab üht tüüpilist juhtu: peavärsis on verb *laulan* (1. tasand) ja verbi kolm laiendit 2. tasandilt (alus *ma*, sihitis *mere* ja määrus *maasse*); peavärsiga rinnastatud järelvärsid on elliptilised: neis ei ole verbi ja üht 2. tasandi elementi (alust), aga 2. tasandi elementide juurde lisandub 3. tasandi elemente, täiendeid.

Infostruktuuri analüüsis on eristatud teemat (teate lähteinfot) ja reemat (uut infot, teate põhisisu) nii tavalise, primaarkeele kui ka poeetilise sekundaarkeele vaatenurgast. Poeetilisele keelekasutusele omastesse ekvivalentsiseostesse astuvad nii värsid (laused) kui paralleelsõnad ja sõnaühendid, neist tekivad uued, poeetilise sekundaarkeele paradigmad. Ka infostruktuurimalle leidub piiratud hulgal. Kirjeldusmudelil jälgitakse poeetilist infot, mis kujuneb värsside tähendusstruktuuride vaheliste seostena. Poeetilisele keelekasutusele omastesse ekvivalentsiseostesse astuvad nii lausesisud tervikutena kui paralleelsõnad ja sõnaühendid, neist tekivad uued, poeetilise sekundaarkeele paradigmad. Näites 11 moodustavad poeetilisi paradigmasid nii kogu peavärsi *ma laulan mere maasse* kui sõnade *mere* ja *maasse* vasted läbi paralleelvärsside. Ka infostruktuurimalle leidub piiratud hulgal, tüüpiline on rajada sekundaarparadigmad peavärsi kahele reemaelemendile. Siin ilmneb ka tüüpiline vastavus sõltuvusgrammatilise ja infostruktuuri vahel: 2. tasandi elemendid *mere* ja *maasse* on need, millele laiendite lisamisega rajatakse poeetiline info.

Uurimuses, mida see raamat esitab, on leitud, et analüüsi üldistusastet tõstes on võimalik jõuda parallelismi ehituse aluseks oleva sõrestikuni, kondikavani, mis regilauludes täitub konkreetse sisuga. Töö näitab, kuidas poeetiline keel kasutab ära loomuliku keele võimalusi ning kuidas folkloorne esteetika suunab keeleliste valikute süsteemsust. Monograafia asetub samasse ritta Kanni Labi (2006) ja Jukka Saarse (2018) väitekirjadega regilaulu parallelismist, selle süntaktilisest ehitusest ja tähendusseostest.

Kuigi parallelismi suulistes traditsioonides ja ka ilukirjanduses on palju uuritud, on lingvistilise huvi keskmes olnud valdavalt mäng tähendustega (vt nt Fox,

2014; Frog, Tarkka, 2017). Siinses uurimuses väljatöötatud uurimismetoodikat on rakendatud ka näiteks eesti mõistatuste ja vanasõnade ehituse uurimisel; see pakub raamistikku parallelismi struktuuri analüüsimiseks eri žanrides ja eri keeltes, selle universaalse võtte keelelise süvaolemuse tabamiseks ja kõrvutamiseks. „Metslangi uurimus aitab mõista, kuidas on seotud keel ja mõtlemine. See toob esile poeetilise teksti süsteemse loogika ning näitab, kuidas inimesed on sõnade kaudu maailma korrastanud ja tunnetanud. Poeetiline väljendus peegeldab keele ja mõtlemise alusstruktuure, mis tavalises kõnekeeles nähtavale ei tule.“ (Väina, 2025: 76)

Rakenduslingvistika: keeleuurimise ja ühiskonna kokkupuutepunktid

Mu teadustöö kuues teemaplokk puudutab rakenduslingvistikat – kiiresti arenevat valdkonda, kus keeleteadus kohtub ühiskondlike vajaduste ja tehnoloogiliste arengutega. Rakenduslingvistika-alast uurimistööd ma viimastel aastatel küll teinud ei ole, kuid olen olnud sellega järjepidevalt seotud valdkonna keskse väljaande toimetajana ja kogenud ses töös alus- ja rakendusuuringute vahelist sümbioosi. Oleme koos Margit Langemetsa, Maria-Maren Linkgreimi ja David Ogreniga pikka aega toimetanud Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamatut (vt Langemets jt, 2022, 2023, 2024, 2025), mis on oluline platvorm nii Eesti kui kogu Läänemere areaali rakenduslingvistika uurimistulemuste avaldamiseks. Aastaraamat koondab töid, mis käsitlevad muu hulgas keeleõpet, terminoloogiat, keelekorraldust, keelepoliitikat, arvutilingvistikat ja tekstianalüüsi. Koos Peep Nemvaltsiga olen toimetanud ajakirja Open Linguistics teaduskeele probleeme käsitleva rahvusvahelise teemanumbri NatAcLang2021 (Nemvalts, Metslang, 2023). Sellised väljaanded aitavad tagada teadustulemuste levikut, luua sidemeid uurijate vahel ning kujundada valdkonna uurimissuundi.

Rakenduslingvistika eripära on selle dünaamilisus: valdkond reageerib kiiresti muutustele ühiskonnas ja tehnoloogias. Tänapäevased kuumad teemad tulevad keeleõppest, keelekorraldusest, suurtest keelemudelitest. Toimetajate töö aitab neid arenguid vahendada, luua eeldusi valdkonna arenguks, tagada publikatsiooni kõrget taset ja toetada eesti rakenduslingvistika nähtavust rahvusvahelises teadusruumis.

Lõpetuseks

Mul on olnud õnne, võimalust ja kaaslasi, et olen saanud uurida keelt tema mitmekesisuses: siia koondatud kuus vaadet täiendavad ja toetavad üksteist ja aitavad vastastikku kujundada uut teadmist mõnest mutrikesest keele hiidsüsteemis (vt Hint, 2002 [1976]), keele rollist ja vastasmõjust kõige ümbritseva suhtes. Kui mind tabas kui välk selgest taevast telefonikõne teadusajakirjanikult Airika Harrikult uudisega teaduspreemia määramisest, meenusid kõigepealt kolleegid, kellega koos oleme neid töid teinud, ja perekond, kellele see uudis oli krooniks tõdemusele, et olen taas ja taas mõne kirjatükiga ajahädas. Airika loo pealkirjaks aga sai „Preemiasaaja Helle Metslang: võimalus alustatud lõpuni uurida on õnnemäng“ (Harrik, 2026) – sest selles õnnemängus võiks igaühel meie teadlaskonnast rohkem võiduvõimalusi olla.

Tänu sõnad

Minu suurim tänu kuulub kõigile kaasautoritele, kellega koostöös publikatsioonid on valminud, ja Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudile, kes on pakkunud suurepärase töökeskkonda. Selle ülevaate valmimist on toetanud Eesti Teadusagentuuri projekt PRG2184 „Idast läände: eesti keele ja lõuna-läänemeresoome keelte tüpoloogiline muutumine uurali taustal“ ja Haridus- ja Teadusministeeriumi projekt TK215, tippkeskus „Eesti juured“. Olen tänulik paljudele toetajatele, tänu kellele siin tutvustatud publikatsioonid teoks on saanud: taas Eesti Teadusagentuur (projekt PRG341) ja Haridus- ja Teadusministeerium (mitmed projektid ja toetused), Euroopa Regionaalarengu Fond (Eesti-uuringute Tippkeskus, TK145), Eesti Kultuurkapital, Emakeele Selts, Kadri, Nikolai ja Gerda Rõugu nimeline uurimistoetuste fond jt.

VIITED

Argus, R., Metslang, H. 2023. North and Standard Estonian. – Abondolo, D., Valijärvi, R. (toim). *The Uralic Languages*. Routledge, London, 347–385, <https://doi.org/10.4324/9781315625096-8>

Auziņa, I., Brenķe, I., Grigorjevs, J., Indričāne, I., Ivulāne, B., Kalnača, A., Lauze, L., Lokmane, I., Markus, D., Nītiņa, D., Smiltņiece, G., Valkovska, B., Vulāne, A. 2013. *Latviešu valodas grammatika*. LU Latviešu valodas institūts, Rīga.

Baumgarten, N., Du Bois, I., House, J. (toim). 2012. *Subjectivity in Language and in Discourse*. *Studies in Pragmatics*, 10. Brill, Leiden, <https://doi.org/10.1163/9789004261921>

Biber, D., Conrad, S. 2009. *Register, Genre, and Style*. *Cambridge Textbooks in Linguistics*. Cambridge University Press, Cambridge, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511814358>

Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., Finegan, E. 1999. Longman Grammar of Spoken and Written English. Longman, London.

Bradley, J., Klumpp, G., Metslang, H. 2022. TAM and evidentials. – Bakró-Nagy, M., Laakso, J., Skribnik, E. (toim). Oxford Guide to the Uralic Languages. Oxford University Press, Oxford, 904–923, <https://doi.org/10.1093/oso/9780198767664.003.0046>

Bybee, J. 2010. Language, Usage and Cognition. Cambridge University Press, Cambridge.

Dahl, Ö. 2001. Principles of areal typology. – Haspelmath, M., König, E., Oesterreicher, W., Raible, W. (toim). Language Typology and Language Universals. Walter de Gruyter, Berlin.

Dahl, Ö., Koptjevskaja-Tamm, M. (toim). 2001a. Circum-Baltic Languages. Vol. 1: Past and Present. Studies in Language Companion Series, 54. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia, <https://doi.org/10.1075/slcs.54>

Dahl, Ö., Koptjevskaja-Tamm, M. (toim). 2001b. Circum-Baltic Languages. Vol. 2: Grammar and Typology. Studies in Language Companion Series, 55. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia, <https://doi.org/10.1075/slcs.55>

Dik, S. C. 1989. The Theory of Functional Grammar. Part 1: The Structure of the Clause. Functional Grammar Series, 9. Foris, Dordrecht.

EG 2023 = Metslang, H., Erelt, M., Hennoste, T., Kasik, R., Teras, P., Viht, A., Asu, E. L., Habicht, K., Lindström, L., Lippus, P., Pajusalu, R., Plado, H., Rääbis, A., Veismann, A. 2023. Eesti grammatika. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.

Fox, J. J. 2014. Explorations in Semantic Parallelism. Australian National University Press, Canberra, <http://press.anu.edu.au/titles/explorations-in-semantic-parallelism/> (28.09.2025).

Frog, Tarkka, L. 2017. Parallelism in verbal art and performance: An introduction. Oral Tradition, 31(2), 203–232.

Grünthal, R. 2020. The spread zones and contacts of medieval Finnic in the Northeastern Baltic Sea area: Implications for the rate of language change. Journal of Historical Sociolinguistics, 6(2), <https://doi.org/10.1515/jhsl-2019-0029>

Habicht, K., Hennoste, T., Metslang, H., Pajusalu, R. (toim). 2024. Subjectivity and Intersubjectivity in Language. Open Linguistics. De Gruyter Open Access, Warsaw, <https://www.degruyterbrill.com/journal/key/opli/9/1/html>

Hakulinen, A., Vilkuna, M., Korhonen, R., Koivisto, V., Heinonen, T. R., Alho, I. 2008. Ison suomen kieliopin verkkoversio. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja, 5, <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php> (15.05.2026).

Harrik, A. 2026. Preemiasaaja Helle Metslang: võimalus alustatud lõpuni uurida on õnnemäng, <https://novaator.err.ee/1609932563/preemiasaaja-helle-metslang-voimalus-alustatud-lopuni-uurida-on-onnemang> (12.05.2026).

Hennoste, T., Klumpp, G., Metslang, H. (toim). 2022. Diskursusemarkerid grammatikas ja suhtluses. Keel ja Kirjandus, 1–2, <https://www.keeljakirjandus.ee/ee/archives/issues/2022-1-2> (15.05.2025).

Hennoste, T., Prillop, K., Habicht, K., Metslang, H., Laanesoo, K., Pärismaa, L., Pärt, E., Rumm, A., Rääbis, A., Simmul, C. E. 2022. Komplementausega predikaatidel põhinevate diskursusemarkerite kasutus eri registrites. Keel ja Kirjandus, 65(1–2), 130–150, <https://doi.org/10.54013/kk770a8>

Hint, M. 2002 [1976]. Keel hiidsüsteemina. – Hint, M. Keel on tõde on õige ja vale. Ilmamaa, Tartu, 246–263.

Jakobson, R. 2012 [1960]. Lingvistika ja poeetika. Tlk N. Lopp, A. Merilai. Akadeemia, 10, 1731–1773.

Janda, G. E., Laakso, J., Metslang, H. 2022. Person marking. – Bakró-Nagy, M., Laakso, J., Skribnik, E. (toim). Oxford Guide to the Uralic Languages. Oxford University Press, Oxford, 894–903, <https://doi.org/10.1093/oso/9780198767664.003.0045>

Labi, K. 2006. Eesti regilaulude verbisemantika. Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis, 18. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.

Langemets, M., Linkgreim, M-M., Metslang, H., Ogren, D. P. (toim). 2022. Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat = Estonian Papers in Applied Linguistics, 18. Tallinn, <https://doi.org/10.5128/ERYa18>

Langemets, M., Linkgreim, M-M., Metslang, H., Ogren, D. (toim). 2023. Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, 19. Eesti Rakenduslingvistika Ühing, Tallinn, <https://doi.org/10.5128/ERYa19>

Langemets, M., Linkgreim, M-M., Metslang, H., Ogren, D. (toim). 2024. Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, 20. Eesti Rakenduslingvistika Ühing, Tallinn, <http://arhiiv.rakenduslingvistika.ee/ajakirjad/index.php/aastaraamat/issue/view/ERYa20>

Langemets, M., Linkgreim, M-M., Metslang, H., Ogren, D. (toim). 2025. Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, 21, <https://doi.org/10.5128/ERYa21>

Lotman, J. 1990. *Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture*. I. B. Tauris & Co, London & New York.

Lotman, J. 2006 [1970]. *Kunstilise teksti struktuur*. Tlk P. Lias. Tänapäev, Tallinn.

Lotman, M. 2012. Verse as a semiotic system. *Sign Systems Studies*, 40(1–2), 18–51, <https://doi.org/10.12697/SSS.2012.1-2.02>

Makoni, S., Pennycook, A. 2007. Disinventing and reconstituting languages. – Makoni, S., Pennycook, A. (toim). *Disinventing and Reconstituting Languages*. Multilingual Matters LTD, Clevedon/Buffalo/Toronto, 1–41.

Metslang, H. 2022. North and Standard Estonian. – Bakró-Nagy, M., Laakso, J., Skribnik, E. (toim). *Oxford Guide to the Uralic Languages*. Oxford University Press, Oxford, 350–366, <https://doi.org/10.1093/oso/9780198767664.003.0020>

Metslang, H. 2023. Kolme (inter)subjektiivsusmarkeri lugu: *ehk, äkki, järsku*. *Eesti ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri*, 14(2), 271–296, <https://doi.org/10.12697/jeful.2023.14.2.11>

Metslang, H. 2025. Vastavuste võrgustikud. Eesti regilaulu parallelismi süntaktiline analüüs. *Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised*, 85. Tallinn, https://www.emakeeleselts.ee/wp-content/uploads/2025/11/Vastavustevorgustikud_EST85_2025.pdf

Metslang, H., Habicht, K. 2023. Partitive, genitive or nominative? Estonian DOM in written use through centuries. *Linguistic Variation*, 23(1), 157–189, <https://doi.org/10.1075/lv.20016.met>

Metslang, H., Habicht, K., Hennoste, T., Laanesoo-Kalk, K., Prillop, K., Rääbis, A., Simmul, C. E. 2024. (Inter)subjectivity in Estonian registers: Introduction. *Journal of Uralic Linguistics*, 3(2), 119–158, <https://doi.org/10.1075/jul.00028.met>

Metslang, H., Habicht, K., Lippus, P., Pajusalu, K. 2022. Analyticity/syntheticity in the language varieties: The case of Estonian. – Metslang, H., Norvik, M., Kalnača, A. (toim). *Insights into the Baltic and Finnic Languages. Contacts, Comparisons, and Change*. Peter Lang Publishing, Berlin, 209–238.

Metslang, H., Hennoste, T., Habicht, K. (toim). 2024. (Inter)subjectivity Across Registers of Estonian. Special issue of the *Journal of Uralic Linguistics*. John Benjamins Publishing Company, <https://doi.org/10.1075/jul.3.2>

Metslang, H., Norvik, M., Kalnača, A. (toim). 2022. *Insights into the Baltic and Finnic Languages. Contacts, Comparisons, and Change*. Potsdam Linguistic Investigations, 36. Peter Lang Publishing, Berlin, <https://doi.org/10.3726/b18341>

Metslang, H., Simmul, C. E. 2022. *Ma kardan, et meie õnned on üksteisest eemal*. (Inter)subjektiivne diskursusemarker (*ma*) kardan (*et*). Keel ja Kirjandus, 65(1–2), 168–188, <https://doi.org/10.54013/kk770a10>

Narrog, H. 2017. Three types of subjectivity, three types of intersubjectivity, their dynamicization and a synthesis. – Olmen, D., Cuyckens, H., Ghesquière, L. (toim). Aspects of Grammaticalization: (Inter)subjectification and Directionality. De Gruyter Mouton, Berlin/Boston, 19–46, <https://doi.org/10.1515/9783110492347-002>

Nemvalts, P., Metslang, H. (toim). 2023. Special Issue: Published in Cooperation with NatAcLang2021. Open Linguistics. De Gruyter Open Access, <https://doi.org/10.1515/opli-2022-0233>

Nordlund, T. 2007. Double diglossia – lower class writing in 19th century Finland. Multilingua, 26, 229–246.

Norvik, M., Forkel, R., Balodis, U., Bradley, J., Dunn, M., Egorov, I., Feodotova, I., Honkola, T., Huhtala, A., Jing, Y., Juutinen, M., Kejonen, O., Klumpp, G., Kowalik, R., Kuznetsov, N., Lehtinen, M., Metslang, H., Niinemägi, M., Pajusalu, K., Piha, M., Podlešny, P., Rünkla, M., Saar, E., Saarinen, S., Teptiuk D., Teras, P., Tomingas, M., Tuisk, T., Vaab, J., Vesakoski, O. 2026. Uralic Typological database – UraTyp (v2.0) [Data set]. Zenodo, <https://doi.org/10.5281/zenodo.5236365>

Norvik, M., Jing, Y., Dunn, M., Forkel, R., Honkola, T., Klumpp, G., Kowalik, R., Metslang, H., Pajusalu, K., Piha, M., Saar, E., Saarinen, S., Vesakoski, O. 2022. Uralic typology in the light of a new comprehensive dataset. Journal of Uralic Linguistics, 1(1), 4–42, <https://doi.org/10.1075/jul.00002.nor>

Norvik, M., Metslang, H., Kalnača, A. 2022. Introduction: The languages and language systems that meet at the Baltic Sea. – Metslang, H., Norvik, M., Kalnača, A. (toim). Insights into the Baltic and Finnic Languages. Contacts, Comparisons, and Change. Peter Lang Verlag, Berlin, 11–20.

Norvik, M., Metslang, H., Pajusalu, K., Saar, E. 2022. Livonian polar questions in their areal context. Eesti ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri, 13(1), 121–155, <https://doi.org/10.12697/jeful.2022.13.1.05>

Nuyts, J. 2012. Notions of (inter)subjectivity. English Text Construction, 5(1), 53–76, <https://doi.org/10.1075/etc.5.1.04nuy>

O’Grady, G. 2017. “I think” in political speech. International Review of Pragmatics, 9(2), 269–303, <https://doi.org/10.1163/18773109-00901006>

Osborne, T. J. 2019. A Dependency Grammar of English: An Introduction and Beyond. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia.

Pajusalu, K., Metslang, H., Norvik, M., Saar, E., Teras, P., Vaab, J. 2024. Eesti murrete hääldusjooned läänemeresoome taustal. Areaaltüpoloogiline analüüs. – Pajusalu, K., Viikberg, J., Kendla, M. (toim). Saarte keeled. Ellen Niidi juubeliraamat. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, 104–127.

Prillop, K., Hennoste, T., Habicht, K., Metslang, H. 2021. Ei saa me läbi “Pragmaatika” korpuseta. Korpuspragmaatika ja pragmaatikakorpus. Mäetagused, 81, 161–176, <https://doi.org/10.7592/MT2021.81.pragmaatika>

Prillop, K., Hennoste, T., Metslang, H. 2024. Pragmatic particles as distinguishing features of registers. *Journal of Uralic Linguistics*, 3(2), 265–296, <https://doi.org/10.1075/jul.00033.pri>

Rutten, G. 2016. Diaglossia, individual variation and the limits of standardization: Evidence from Dutch. – Russi, C. (ed). *Current Trends in Historical Sociolinguistics*. De Gruyter Open, 194–218.

Saarinen, J. 2018. Runolaulun poetiikka: Säe, syntaksi ja parallelismi Arhippa Perttusen runoissa. Helsingin Yliopisto, Helsinki.

Shen, Q., Tao, Y. 2021. Stance markers in English medical research articles and newspaper opinion columns: A comparative corpus-based study. *PLoS ONE*, 16(3), e0247981, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0247981>

Taremaa, P., Metslang, H., Norvik, M. 2024. Midagi erakordset on toimumas! Progressiiv eesti keeles. – Prillop, K., Viht, A. (toim). *Keelde. Keelel. Keelest. Pühendusteos Külli Habichtile 60. sünnipäevaks*. EKSA, Tallinn, 335–359.

Tesnière, L. 1959. *Éléments de syntaxe structurale*. Klincksieck, Paris.

Thomason, S. G. 2001. *Language Contact*. Edinburgh University Press, Edinburgh.

Turenius, K. 1974. Konnotatiivinen menetelmä. *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja*, 28, 217–236.

Vaik, K. 2024. *Beyond Genres: A Dimensional Text Model for Text Classification*. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.

Väina, M. 2025. Vastavuste võrgustikud regilaulu parallelismis. *Oma Keel*, 2, 73–76.

Foto: Erlend Štaub

Helle Metslang

Sündinud 29. juulil 1950 Paides

1968 Paide Keskkool

1974 Tartu Riiklik Ülikool (filoloog, eesti keele ja kirjanduse õpetaja)

1978 Tartu Riiklik Ülikool (filoloogiakandidaat soome-ugri keelte alal)

1994 Oulu Ülikool (filosoofiadoktor soome keele alal)

Helle Metslang on Tartu Ülikooli emeriitprofessor, Helsingi Ülikooli ja Oulu Ülikooli adjunktprofessor, Academia Europaea ja Eesti Keelenõukogu liige, Emakeele Seltsi esimees. Ta on töötanud Keele ja Kirjanduse Instituudis vanemteadurina, Helsingi, Tallinna ja Tartu ülikoolis professorina. On pidanud külalisloenguid Viinis, Münchenis, Greifswaldis, Firenzes, Budapestis, Pekingis, Turus, Oulus jm. Tema peamisteks uurimisvaldkondadeks on morfosüntaks, keeletüpoloogia, pragmaatika, keele dünaamika ja varieerumine ning ajalooline sotsiolingvistika. Ta on eesti keele grammatikate kaasautor, „Eesti grammatika“ (2023) ja tervikkäsitluste sarja „Eesti keele varamu“ peatoimetaja, üks Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamatu ja ajakirjade STUF – Language Typology and Universals, Journal of Uralic Linguistics, Open Linguistics ning Keel ja Kirjandus teemanumbrite toimetajaid. On pälvinud riigi teaduspreemia aastatel 1995, 1996 ja 2026, F. J. Wiedemanni keeleauhinna aastal 2020.